

L'ORIGEN DE LES LLENGÜES PENINSULARS

Tots sabem que a la península Ibèrica es parlen quatre llengües: basc, castellà, català i gallec. Obviament això no es producte d'un capritx dels homes, sinó d'una complexa evolució durant molts segles. A continuació farem un esquemàtic recorregut històric per mirar d'aclarir com va formant-se cada un d'aquests idiomes.

El basc, una de les llengües més antigues del món, mereix un tractament a part ja que no té un mateix tronc com amb les altres. Sobre el seu origen hi han dos hipòtesis:

1- Origen nord-africà, camita. A partir d'aquí pot establir-se una relació entre el basc i la llengua dels ibers.

2- Comparant estructures pot tenir l'origen al Caucas.

Una tercera hipòtesi barreja les altres dues: origen caucàsic però per la relació amb l'iber adopte elements africans així com després agafa elements celtes i llatins.

Per tractar de les altres tres llengües començarem situant-nos a l'època pre-romana.

Cap l'any 1.100 a.C. a la península es conciben tres pobles: Fèrters (Andalusia), Ibers (costa mediterrània, part de la "meseta" i Aragó) i els Ligurs que deixaran molt poca influència lingüística.

Altres pobles com els Fenicis, Cartaginesos o Grecs arriben per comerciar. Aquests últims funden importants ciutats com Lucentum (Alacant), Heme-rescopion (Dènia) o Rodas (Rosas).

L'any 900 a.C. arriben, procedents de centre-europa els primers Celtes els quals s'establen a la costa nord de Catalunya, Aragó, meseta i zona nord-est. A la meseta fruit del contacte entre ibers i Celtes naixen els celtibers.

Per la seua banda els cartaginesos van expansionant-se per dominar la Mediterrània i fan fora els Tàrtars. Però aquest domini també interessa a l'Imperi Romà i fan un pacte cartaginesos i romans, l'any 226 a.C., pel qual l'Ebre marcarà la frontera entre ambdós pobles.

Malgrat això els cartaginesos incompleixen el pacte i provoquen les Guerres Púniques. A la tercera d'aquestes guerres, 149 al 146 a.C., Publio Corneli Escipió (fill) destrueix Cartago Nova (Cartagena) i expulsa als cartaginesos cap a l'Àfrica. Comença així la dominació romana la qual podem dividir en tres etapes:

1- Litoral mediterrani. Per ser una zona habitada a la presència estrangera no va oferir resistència i va acceptar ràpidament la llengua i la cultura romana.

2- La meseta. Va costar 50 anys més que el litoral ja que els celtibers eren molt combatius i els plantaron cara a Numància.

3- L'última zona és el nord peninsular que en realitat mai va ser colonitzat. Raons topogràfiques afa-

vorien que els bascos pogueren atrinxerar-se i els romans desistiren de l'intent.

Va ser així com el llatí poc a poc va anar utilitzant-se a tota la península tret del País Basc. Però no pot parlar-se d'una imposició ja que els romans consideraven l'ús del llatí com un honor.

Sempre que una cultura superior invadeix un territori inferior culturalment, aquest accepta amb facilitat la nova llengua i costums.

No obstant, el celta, l'iber i també el basc deixen algunes paraules i alguns trets lingüístics que coincideixen sobre el llatí, encara que de manera distinta segons les zones de la península.

L'any 409 d.C. i coincidint amb un període de guerres civils entre els romans, arriben a la península els Vándals, Sucus i Alans. Cap d'aquests pobles va deixar res més que alguns topònims al nord peninsular ja que molt prompte foren expulsats pels visigots. Aquest poble germànic arriba l'any 476 i fan caure l'Imperi Romà. Es a partir d'ara quan comencen a produir-se variacions lingüístiques dins la península, configurant una llengua romanç allunyada del llatí culte.

El mot romanç serveix per a nominar, en els seus orígens, a totes les variacions lingüístiques del llatí que van apareixent al llarg de tot el que havia estat l'Imperi Romà.

No oblidem que nosaltres estem tractant només les llengües neolatinas de la península Ibèrica, és a dir, les llengües ibero-romàniques, però també són llengües romàniques o neolatinas (és a dir filles de Roma derivades del llatí) el gal·lo-romànic (francès), l'italo-romànic (italià), el reto-romànic (romanx parlat a Suïssa) u el romanès (parlat a Rumania).

Tornant al nostre repàs històric, ens trobem ara amb la conquesta més important de totes: la dels àrabs. En només set anys ocupen des de Gibraltar fins a Cantàbria on Don Pelayo els barra el pas. L'altra zona que queda lliure del domini musulmà és la Marca Hispànica. Aquesta és una zona de seguretat que van marcar els francs per impedir que els àrabs crouaren els Pirineus. Ocupa el nord de Catalunya, la qual cosa provoca el parentesc entre el català i el francès, fruit de la gran relació que va produir-se els segles VI-IX entre França i la Marca Hispànica.

La cultura àrab era molt més adelantada que les restants cultures europees: ciències, filosofia, astrologia, química... Per això va aportar unes 4.000 noves paraules al romanç de la península. Moltes d'aquestes paraules són topònims i abunden més cap al sud. Per exemple són d'origen àrab tots els derivats de la paraula "wadi" que vol dir riu i que passa al sistema consonàntic romanç com "guadi":

Guadajara = riu de pedres

Guadalupe = riu gran

"Al-qal'at" que significa fortalesa o castell original: Alcalá, Alcolea, Calatrava.

Al País Valencià són molt freqüents els compostos de "beni"; Benicassim vol dir fill de Càssim, i així amb tots els demés.

D'altres paraules fan referència a l'agricultura: carxofa, albercoc, coló, sucre, sènia...

A banda el lèxic, també la llengua musulmana contribueix a crear nous sons que la nostra llengua no tenia com per exemple el so de la jota o de la ix.

Amb tot això doncs, entre els segles IX i XI van creant-se a la península Ibèrica diferents variacions del llatí culte que abocaràn en el que Menéndez Pidal anomena els "romanços constitutius". Aquests són: 1- el gallec, 2- l'astur-leonès, 3- el cantàbric, 4- la parla aragonesa, 5- el català.

Com podem apreciar tots ells pertanyen a zones del nord peninsular però, conforme avança la reconquesta de les terres musulmanes, les cinc variacions dialectals van expandint-se cap al sud. Aquestes són, així, les cinc llengües que ens han arribat fins els nostres dies. Unes s'han expandit més; d'altres avui apenes es conserven, però totes són igualment filles del llatí.

1- El gallec origina el portuguès i d'aquest dialecte sur el brasiler.

2- L'astur-leonès va baixant alhora que s'expandís el regne de Lleó i arriba fins Extremadura. A

partir de 1492 perd importància i va reduint el seu àmbit fins a quedar postergat, encara actualment, a la zona d'origen dels Pics d'Europa, denominant-se Bable.

3- El romanç que més èxit va tenir és el que arriba de terres de Santander i que conforme va reconquerint terres del sud va obrint-se cap a la costa. Aquest romanç aglutina trets de quatre zones: Cantàbria, Burgos, La Rioja i la zona d'Àvila i Segovia.

Això tenim que entendre-ho recordant que en aquells temps no existia una norma, una gramàtica i que com ja hem dit, cada comarca modificava el llatí segons la influència dels antics pobladors i segons la incidència i durada del domini musulmà en aquelles terres.

D'aquestes quatre variants que acabem d'anomenar, neix el castellà que amb el temps s'imposarà a tota la península i que avui coneixem.

Si a Joan, per exemple, parlem més prompte castellà que no andalusí això s'explica perquè va ser reconquerit abans que les altres províncies andaluses i perquè ademés va ser repoblat amb gent de la zona que parlava la variant cantàbrica, que és la més important dins del castellà.

4- L'aragonès entre els segles XI i XV arribà fins a Múrcia però, de la mateixa manera que l'astur-leonès, va perdent vigor i avui només es parla a la zona aragonesa al Pirineu d'Osca.

5- El català en la seva expansió origina el valencià, el balear i l'alguerès (illa de Sardenya).

La reconquesta del País Valencià comença quan l'any 1223 Don Blasco de Alagon, al servei del rei En Jaume I, s'emparà de Morella. Al 1232 el propi rei pren Borriana i el 9 d'octubre de 1238 entra a València. Els nous pobladors cristians d'aquestes terres provenen principalment de Lleida i de l'Urgell.

A l'interior de la província de Castelló, a les comarques de l'Alt Mijares i l'Alt Palància es parla castellà perquè van ser repoblades per aragonesos. El mateix passa a les comarques de Els Serrans i el Racó d'Ademús a València. La comarca de Requena-Utiel és un cas diferent ja que no es tracta de repoblació aragonesa sinó que es tracta de comarques que van ser cedides al 1833 per Castella a València.

Amb tot, la demografia de la zona castellano-aragonesa és molt baixa ja que el 86% de la població està a zones litorals.

Acabat l'itinerari històric farem una demostració pràctica de com una paraula evoluciona des de el llatí fins l'actualitat. Agafem, per exemple, la paraula llatina *melliora*.

- En època de llatí vulgar la gent pronuncia la i com una consonant; **melljora**.

- En època visigòtica el grup *lj* el transformen en *lle*; **melloro**.

- Entre els segles IX i XI la e final de paraula després d'una al·lofona com la *erre* es perd; **mellor**. La majoria de llengües peninsulars es queden en aquesta fase. El català només canvia la e per una i; **millor**.

- En castellà encara la *lle* passa a pronunciar-se com una *ix*; **mexor**.

- Per fi al segle XVI adopta l'actual forma **major**. Bé doncs, ja per acabar només caldríem recordar-vos la importància que té una llengua per mantenir la identitat i la cultura d'un poble.

Recordeu també que el valor d'un idioma no té res a veure amb el poder de l'estat al que representa i que, per tant, tots són igualment importants i dignes de respecte.

Les llengües són organismes vius que naixen, evolucionen i que poden morir si deixem d'utilitzar-los.

